

καθὸ ὑποβεβλημένοι εἰς ὑποχρεώσεις βαρυτέρας καὶ αὐτῶν τῶν ὑποχρεώσεων τῶν εἰλώτων, ὥστε ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἔμελλον μετ' ὀλίγον νὰ καταστήσωσιν ἐπίσης δοῦλοι, ἄλλοι δὲ ἐδραπέτευον εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Ἐπιπλέον ὁ δῆμος, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἦν ὑπόχρεως τῶν πλουσίων. Ἐὰν λοιπὸν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἦσαν ἔτι μικρὰ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτι ὁ κύριος πόρος ἦτο ἡ γῆ, ὅτι ἡ γῆ αὕτη ἦτο περιορισμένη καὶ ἀμαρπος, καὶ προσέτι εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας ὀλίγων ἀνθρώπων, εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ Ἀττικὴ, ἐξακολουθούσης τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων κατ' ἀστάσεως, ἤθ' ελε καταστήσει νὰ κατοικῆται ὑπὸ εὐαρίθμων τινῶν γαιοκτητῶν καὶ ὑπὸ πολλῶν ὑποτελῶν, ὧν ἄλλοι μὲν ἤθελον ἐπὶ τέλους λάβει τύχην ἐντελῶς ὁμοίαν τῆς τύχης τῶν εἰλώτων τῆς Σπάρτης ἢ τῶν πενεστῶν τῆς Θεσσαλίας, ἄλλοι δὲ ἤθελον περιέλθει εἰς τὴν ἀμφίβολον ἐκείνην μεταξὺ τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου κατάστασιν, εἰς ἣν εὕρισκοντο οἱ κατωνακοφόροι καὶ οἱ κορυνηφόροι τῆς Σικυῶνος, οἱ κονίποδες τῆς Ἐπιδαύρου καὶ ἄλλοι τειοῦτοι ἀκτῆμονες ἢ ὀλιγοκτῆμονες γεωργοί. Ἀπὸ τοιούτων δὲ στοιχείων ὀρρωμένη ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων οὐδέποτε ἤθελεν ἀποβῆ ἰσχυρά· διότι οἱ μὲν πολλοί, ἕνεκα τῆς δουλικῆς αὐτῶν κατ' ἀστάσεως, ἤθελον διὰ παντὸς μένει ἀπεστερημένοι ἐλευθέρου καὶ γενναίου φρονήματος, οἱ δ' ὀλίγοι ἤθελον φροντίζει μόνον πῶς νὰ διατηρήσωσιν ἐν ἀσφαλείᾳ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν ἐπὶ τῶν δούλων ἐκείνων, καί, ὡς πλεῖστοι ἄλλαι ἑλληνικαὶ ὀλιγαρχίαι, ἤθελον προθύμως προσφέρει γῆν καὶ ὕδωρ εἰς τὸν μέγαν βασιλεῖα τῶν Περσῶν. Τίς ἀπήλλαξε τῶν δεσμῶν τούτων τὴν Ἀττικὴν; Τίς ἐμόρφωσε τὸν πυρῆνα τοῦ πολυαριθμοῦ, τοῦ γενναίου, τοῦ φιλελευθέρου αὐτῶν δήμου; Τίς παρεσκεύασε τοὺς πολίτας οἵτινες ἀπέρριψαν μετὰ περιφρονησεως τὰς περὶ ὑποταγῆς ἀξιώσεις τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου, οἵτινες ἠγωνίσθησαν ἐν Μαραθῶνι, ἐν Σαλαμῖνι, ἐν Πλαταιαῖς, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ πρωταῖτιοι καὶ οἱ πρωτοῦργοι τῆς σωτηρίας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος; Τίς, προλαμβάνων τοὺς αἰῶνας, καθιέρωσε περὶ τῆς ἀτομικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίας ἀρχὰς ἀξίας τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν τῆς νεωτέρας Εὐρώπης; Ὁ Σόλων διὰ τῆς σεισαχθείας αὐτοῦ, δι' ἧς ἐγένοντο μὲν αὐθις ἀπὸ δούλων ἐλεύθεροι πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων κάτοικοι, ἀπηγορεύθη δὲ τοῦ λοιποῦ νὰ περιβάλλωνται τὸν χιτῶνα τῆς δουλείας Ἀθηναῖοι πολῖται. Καὶ διὰ τὴν ἐννοήσωμεν οἶον ἦτο τὸ δαιμόνιον ἐκεῖνο τοῦ Σόλωνος πνεῦμα ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τίνας ἦσαν αἱ περὶ τοῦ κοινωνικοῦ τούτου ζητήματος διατάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις ὑπῆρξε βεβαίως τὸ τελειότατον τῶν ἀρχαίων πολιτευμάτων καὶ περὶ τινὰ λογίζεται ἔτι ἀπαράμιλλον. Ἐν Ρώμῃ λοιπὸν μέχρι τοῦ 325 πρὸ Χριστοῦ ἔτους, ἦτοι εἰς χρόνους κατὰ 300 περίπου ἔτη μεταγενεστέρους τοῦ Σόλωνος, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὸ χρέος αὐτοῦ ὀφειλέτης περιήρχετο εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δανειστοῦ, ὅστις ἐδικαιούτο ἢ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν ὡς δούλον ἢ νὰ τὸν θανατώσῃ· καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν οἰκῶν τῶν πατρικίων ἦτοι τῶν εὐπατριδῶν τῆς Ρώμης ἔβριθον τοιούτων ὀφειλετῶν περιελθόντων εἰς δεινὴν δουλοσύνην. Περὶ τὸ 325 ἔτος κατηγορήθη τελευταῖον καὶ ἐν Ρώμῃ τὸ θηριῶδες ἐκεῖνο τοῦ δανειστοῦ δικαίωμα, ἀλλ' ὅχι ὡς πρὸς πάντας τοὺς ὀφειλέτας. Ἐκτοτε, καθ' ὅσον μὲν προέκειτο περὶ ὀφειλῆς προερχομένης ἐξ ἀγοροπωλησίας καὶ ἄλλων τοιούτων συναλλαγῶν, ἢ περὶ ὀφειλῆς τόκων δανείου εἰς χρήματα δοθέντος, ὁ δανειστής δὲν εἶχε πλέον τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρισθῇ ὡς δούλον τὸν μὴ δυνάμενον νὰ πληρώσῃ ὀφειλήτην· ἀλλ' ὅμως διετήρησε τὴν προτέραν ἐξουσίαν ὡς πρὸς τὸν ὀφειλήτην τὸν μὴ πληρώνοντα αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τοῦ εἰς χρήματα δοθέντος δανείου, καὶ ἐξηκολούθησε σῶζων καὶ μέχρι τινὸς ἐνασκάων, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον, τὴν ἐξουσίαν ταύτην μέχρι τῆς τρίτης, μέχρι τῆς τετάρτης μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἀληθῶς εἰπεῖν μέχρι τοῦ μεγάλου νομοθέτου Ἰουστινιανοῦ, τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεύσαντος

